

Obsah

Předmluva.....	11
1. Gramotnost.....	15
1.1 Gramotnost - vymezení.....	15
1.2 Čtenářská gramotnost.....	18
1.2.1 Definice a obsahy čtenářské gramotnosti.....	18
1.2.2 Výzkumy čtenářské gramotnosti.....	19
1.2.3 Čtenářská gramotnost a čtení.....	22
1.2.4 Čtenářská gramotnost a kurikulum.....	23
1.2.5 Etapy čtenářské gramotnosti.....	24
1.2.6 Protektivní a rizikové faktory čtenářské gramotnosti.....	25
1.3 Čtení a psaní z psychologického a psycholingvistického hlediska.....	27
2. Počáteční čtenářská gramotnost a pregramotnost.....	35
2.1 Pregramotnost a počáteční gramotnost.....	35
2.2 Vývojové předpoklady pro rozvoj pregramotnostních a časně gramotnostních dovedností.....	37
2.2.1 Dispoziční předpoklady dítěte pro rozvoj gramotnosti.....	37
2.2.2 Osobnostní a motivační faktory.....	41
2.3 Vlivy na mikro úrovni.....	42
2.3.1 Čtenářské rodinné prostředí.....	42
2.3.2 Předškolní vzdělávání.....	43
2.4 Vlivy na mezo a makroúrovni.....	44
3. Rizika v rozvoji gramotnosti.....	45
3.1 Specifické poruchy učení.....	45
3.1.1 Vymezení specifických poruch učení.....	45
3.1.2 Názory na mechanismy vzniku specifických poruch učení.....	49
3.1.3 Vizualní vs. fonologický deficit jako příčina specifických poruch učení.....	53
3.1.4 Paradigma změn chápání specifických poruch učení.....	56
3.2 Specificky narušený vývoj řeči (a jazyka).....	63
3.2.1 Pojem „specific language impairment“ a jeho uchopování.....	63
3.2.2 Klasifikační schémata.....	64
3.2.3 Klinické projevy a diagnostická vodítka.....	65
3.2.4 Význam časných etap pro diagnostiku i intervenci.....	68
3.2.5 Důsledky specificky narušeného vývoje řeči pro vývoj jedince.....	69
3.2.6 Společenské pobídky pro zkoumání problematiky.....	71
3.3 Specifické poruchy učení a specificky narušený vývoj řeči (a jazyka).....	71
3.3.1 Řečové a jazykové schopnosti dyslektiků.....	72
3.3.2 Specificky narušený vývoj řeči (a jazyka) a dyslexie.....	75
3.3.3 Vztah mezi specifickými poruchami učení a specificky narušeným vývojem řeči (a jazyka).....	77

4. Riziko dyslexie.....	79
4.1 Pojem „riziko dyslexie“ a jeho význam	79
4.2 Hledání prediktorů (tzv. prekurzorů) dyslexie	80
4.2.1 Rodinné riziko dyslexie.....	81
4.2.2 Jazykové deficity, specificky narušený vývoj řeči (a jazyka)	83
4.2.3 Pre-, peri- a rané postnatální vlivy.....	84
4.2.4 Dílčí prediktory rizika dyslexie	84
4.3 Diagnostika „rizika dyslexie“ v zahraničí.....	86
4.4 Riziko dyslexie u nás.....	87
4.4.1 Souvislost rizika dyslexie s posuzováním školní zralosti.....	87
4.4.2 Riziko dyslexie a prevence specifických poruch učení.....	88
4.4.3 Přenos informací o riziku dyslexie do praxe.....	89
4.5 Výzkum předpokladů a rizik gramotnosti v projektu ELDEL.....	91
5. Výzkum rizik gramotnosti v českém prostředí.....	95
5.1 Cíle studie a stanovené výzkumné otázky	95
5.1.1 Cíl 1: Identifikace rizikových dětí z hlediska gramotnostních obtíží	96
5.1.2 Cíl 2: Jazykový a kognitivní vývoj dětí rizikových z hlediska gramotnostních obtíží.....	96
5.1.3 Cíl 3: Pregramotnosti a gramotnostní rozdíly mezi rizikovými skupinami a typickou populací, identifikace potíží v rozvíjející se gramotnosti.....	97
5.2 Metodologie sběru a zpracování dat	98
6. Rizikové skupiny v rozvoji gramotnosti - identifikace rizikových dětí	101
6.1 Nábor respondentů a primární rozdělení sledovaného vzorku.....	101
6.2 Sekundární třídění - odlišení řečových a jazykových problémů ve výzkumných skupinách.....	104
6.2.1 Odlišení dětí s vývojovou dyslálií od dětí s vývojovou dysfázií ve sledovaném vzorku.....	104
6.2.2 Děti se specificky narušeným vývojem řeči (a jazyka).....	105
6.3 Terciární třídění vzorku - rodinné riziko dyslexie	107
6.3.1 Vstupní nakládání s rodinným rizikem dyslexie.....	107
6.3.2 Postupy pro zpřesnění rodinného rizika dyslexie.....	108
6.3.3 Potvrzení rodinného rizika dyslexie.....	109
6.3.4 Shrnutí výsledků potvrzení příslušnosti k rodinnému riziku dyslexie	111
6.3.5 Rodinné riziko a specificky narušený vývoj řeči (a jazyka)	112
6.4 Rozdíly mezi skupinami rizikových dětí - kritériální testy.....	113
6.4.1 Popis dosažených rozdílů mezi skupinami v kritériálních testech.....	113
6.4.2 Celkové shrnutí rozdílů mezi skupinami v kritériálních testech.....	115
6.5 Některé doplňující údaje o skupinách respondentů	117
6.5.1 Rodiny dětí v projektu ELDEL-WP2	117
6.5.2 Anamnestické údaje o dětech	120
6.5.3 Gramotnostní prostředí a zvyklosti v rodině	121
7. Vývojové profily předpokladů pro rozvoj gramotnosti.....	123
7.1 Vývoj předpokladů pro rozvoj gramotnosti v předškolním věku.....	123
7.1.1 Foneticko-fonologická rovina	123

7.1.2	Morfologicko-syntaktická rovina.....	125
7.1.3	Lexikálně-sémantická rovina	126
7.1.4	Pragmatická rovina	127
7.2	Popis vzorku pro sledování vývojových profilů v oblasti předpokladů pro čtení.....	127
7.3	Dovednosti a schopnosti foneticko-fonologické roviny.....	130
7.3.1	Izolace hlásek	130
7.3.2	Výslovnost.....	134
7.3.3	Opakování pseudoslov a vymyšlených slov	137
7.3.4	Opakování čísel.....	144
7.3.5	Opakování vět (SIT 16)	146
7.3.6	Rychlé automatické jmenování.....	148
7.4	Dovednosti a schopnosti morfologicko-syntaktické roviny.....	151
7.4.1	Morfologické uvědomování.....	152
7.4.2	Test porozumění řeči.....	155
7.5	Dovednosti a schopnosti lexikálně-sémantické roviny	159
7.5.1	Slovník	159
8.	Pregramotnostní a gramotnostní dovednosti	163
8.1	Pregramotnostní a gramotnostní rozdíly mezi skupinami - východiska	163
8.2	Rozvoj pregramotnostních dovedností v předškolním věku.....	164
8.2.1	Rozpoznávání písmen	164
8.2.2	Psaní písmen a slov	167
8.3	Gramotnostní dovednosti na počátku školní docházky	172
8.3.1	Výkony v gramotnostních dovednostech s vlivem scholarity	172
8.3.2	Gramotnostní dovednosti a jejich deficity ve výzkumných skupinách s vlivem scholarity.....	178
8.4	Gramotnostní dovednosti sledovaných dětí ve 3. roč. ZŠ.....	182
8.4.1	Základní popisné údaje vzorku sledovaného v projektu GAUK.....	182
8.4.2	Použité metody v T3 projektu GAUK	183
8.4.3	Rozdíly ve výkonech v gramotnostních testech ve 3. ročníku.....	184
8.4.4	Identifikace dětí s problémy v gramotnosti ve 3. ročníku a zhodnocení jejich rozdílů mezi výzkumnými skupinami	187
8.4.5	Závěrečné vyčíslení poruch gramotnosti	191
9.	Zhodnocení dosažených výsledků, diskuse	193
9.1	Zhodnocení cíle 1: Identifikace rizikových dětí z hlediska gramotnostních obtíží	193
9.2	Zhodnocení cíle 2: Jazykový a kognitivní vývoj rizikových dětí z hlediska gramotnostních obtíží.....	196
9.2.1	Zhodnocení vývojových posunů mezi etapou T1 a T3 (Cíl 2.1).....	196
9.2.2	Zhodnocení statistické významnosti rozdílů ve výkonech mezi hlavními výzkumnými skupinami	198
9.2.3	Informace o „vedlejších“ výzkumných skupinách	203
9.3	Zhodnocení cíle 3: Rozdíly v rozvoji pregramotnostních a gramotnostních dovedností ve sledovaných skupinách	205
9.3.1	Pregramotnostní a gramotnostní dovednosti v průběhu předškolního věku a v době počáteční etapy rozvoje gramotnostních dovedností.....	205
9.3.2	Gramotnostní dovednosti ve 3. ročníku ZŠ	208

Závěr	213
Souhrn	219
Summary	221
Literatura.....	223
Seznam tabulek	240
Seznam obrázků a grafů	243
Seznam příloh.....	244
Přílohy.....	245
Rejstřík	265